

ПЕДАГОГІКА

УДК 316.7(09)»1924/1936»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-33>**Світлана ЛУПАРЕНКО,***orcid.org/0000-0002-3111-5340**доктор педагогічних наук, професор,**професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки**Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди**(Харків, Україна) svetlana.luparenko@gmail.com*

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ДРУЗІ ДІТЕЙ» (1924–1936)

У статті розкривається соціокультурна діяльність Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», яке діяло в Україні в 1924–1936 рр. Визначено мету (боротьба з дитячою безпритульністю і надання всебічної допомоги дітям) і завдання товариства (сприяння вихованню дітей і соціально-правовій охороні дитинства, установлення зв'язків між закладами освіти та сім'ями, здійснення контролю за відвідуванням учнями закладів освіти, підвищення якості навчання, обстеження умов життя дітей, створення сприятливих умов для їх якісного навчання, обстеження стану здоров'я дітей та вжиття оздоровчих заходів, організація гуртожитків для дітей, організація харчування і підвезення дітей до закладів освіти тощо). У статті зазначається, що соціокультурна діяльність товариства «Друзі дітей» передбачала соціально-опікунську, освітньо-культурну і громадську діяльність товариства. Так, соціально-опікунська діяльність включала облік дітей, які потребували допомоги; надання допомоги установам соціального виховання; роботу з безпритульними дітьми і підлітками; організацію патронату дітей; надання індивідуальної допомоги дітям, самотнім матерям, удовам, дитячим закладам; організацію громадського харчування; проведення оздоровчих кампаній і лікування дітей; здійснення контролю за цінами на дитячі речі тощо. Освітньо-культурна діяльність товариства передбачала: організацію роботи у сфері дошкільної і шкільної освіти; здійснення культурної роботи серед дітей; організацію дитячих клубів, залучення до них дітей; участь у роботі педагогічних консультацій, дитячих бібліотек, театрів тощо. Громадська діяльність товариства «Друзі дітей» охоплювала такі види робіт: організація навчально-виробничих підприємств; участь у сільськогосподарській та різних політичних кампаніях; підготовка персоналу до подальшої роботи в дитячих закладах; залучення громадськості до надання допомоги дітям, дитячим закладам, консультаціям, яслам тощо. Визначено труднощі, з якими стикалося товариство у своїй роботі.

Ключові слова: соціокультурна діяльність, діти, товариство «Друзі дітей», безпритульність, опіка, освіта.

Svitlana LUPARENKO,*orcid.org/0000-0002-3111-5340**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,**Professor at the Department of Educology and Innovative Pedagogy**H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University**(Kharkiv, Ukraine) svetlana.luparenko@gmail.com*

SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN ORGANIZATION “FRIENDS OF CHILDREN” (1924–1936)

The article describes socio-cultural activities of the Ukrainian organization “Friends of Children” that existed in Ukraine in 1924–1936. The aim and tasks of the organizations have been determined. The aim is elimination of child homelessness and providing comprehensive assistance to children. The tasks of the organization are the following: promoting children’s upbringing and social and legal protection of childhood, promoting cooperation between educational institutions and families, monitoring the attendance of educational institutions by children, improving the quality of education, examining the living conditions of children, creating favorable conditions for their quality education, examining the state of health care of children and implementation of health maintaining activities, organization of hostels for children, organization of meals and transportation of children to educational institutions, etc. The article author states that the socio-cultural activities of the organization “Friends of the Children” included the social care, educational and cultural and public activities of the organization. The social care activities included registration of children who needed help; providing assistance to institutions of social education; work with homeless children and teenagers; organization of patronage of children; provision of individual assistance to children, single mothers, widows, children’s institutions; organization of

public catering; conducting health campaigns and treating children; implementation of price control for children's goods etc. The educational and cultural activities of the organization included organization of work in preschool and school education; conducting the cultural activities for children; organization of children's clubs and children's involvement in club activities; participation in the work of pedagogical consultations, children's libraries, theaters, etc. The public activity of the organization "Friends of Children" included the following types of work: organization of educational and production enterprises; participation in agricultural and various political campaigns; staff training for further work in children's institutions; involvement of the public in providing assistance to children, children's institutions, consultations, nurseries, etc. The difficulties which the organization faced with in its work have been identified.

Key words: socio-cultural activities, children, organization "Friends of Children", homelessness, care, education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства провідну роль у розв'язанні культурних, освітніх і соціальних проблем дитинства відіграє держава, яка забезпечує функціонування системи освіти і системи соціального захисту населення. Окрім того, діяльність держави у галузі освіти й соціального забезпечення доповнюється соціокультурною діяльністю громадських товариств і приватних ініціатив, які ініціюють проведення різноманітних соціальних, освітніх і культурних заходів, опікуються потребами дітей тощо.

Слід відмітити, що в Україні в першій половині ХХ ст. різні комісії, комітети і громадські товариства активно діяли у сфері освіти й соціального захисту. Особливо значущою була їхня діяльність у сфері соціокультурного забезпечення дітей, що зумовлювалося великою кількістю безпритульних і бездоглядних дітей унаслідок значних політичних, соціальних й економічних змін у країні. Всеукраїнське товариство «Друзі дітей» було одним із громадських товариств, яке успішно діяло у сфері соціального забезпечення дітей, освіти і культурного розвитку.

З огляду на це актуальним і цікавим є дослідження соціокультурної діяльності Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», що сприятиме виокремленню напрямів його роботи, успіхів і труднощів у задоволенні соціальних, освітніх і культурних потреб дітей.

Аналіз досліджень. Важливо зазначити, що певні аспекти діяльності громадських товариств в Україні, загалом, і Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», зокрема, досліджувалися вітчизняними вченими. Так, Т. Коломієць (1995), Т. Лутаєва (2017) вивчають діяльність окремих громадських товариств на Харківщині на початку ХХ ст. І. Власюк (2018), І. Маловічко (2013) у своїх працях розкривають діяльність комісій і громадських організацій в Україні в першій половині ХХ ст. Н. Федорак (2009) характеризує діяльність українських громадських товариств у Галичині в міжвоєнний період. І. Крикалова (2009), Л. Олянич (2008) досліджують історію розвитку товариства «Друзі дітей» (його структуру, функції та статус).

Утім, проблема соціокультурної діяльності товариства «Друзі дітей» не набула цілісного розгляду, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – охарактеризувати соціокультурну діяльність Всеукраїнського товариства «Друзі дітей».

Джерельною базою для написання статті стали матеріали архівів (Державний архів Одеської області, Державний архів Харківської області).

Виклад основного матеріалу. Всеукраїнське товариство «Друзі дітей» працювало в Україні впродовж 1924–1936 рр. Спочатку осередки цього товариства діяли в межах Центральної комісії допомоги дітям (1922–1932), виступаючи її громадською базою, проте поступово набули самостійності.

Основною метою товариства «Друзі дітей» були «всебічна допомога дітям і ... боротьба з дитячою безпритульністю» (ДАОО. Фонд 150. Оп. 1. Спр. 365: 46). Окрім того, товариство спрямовувалося на (ДАОО. Фонд 150. Оп. 1. Спр. 365; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.): сприяння дитячому руху, вихованню дітей і соціально-правовій охороні дитинства, установах зв'язків між закладами освіти та сім'ями, педагогізацію батьків, боротьбу з поганим ставленням до дітей, надання допомоги матерям і дітям, здійснення контролю за систематичним відвідуванням учнями закладів освіти, обстеження шкільних районів, виявлення дітей, які не відвідують заклади освіти, та з'ясування причин невідвідування, підвищення якості навчання, обстеження умов життя дітей, створення сприятливих умов для їх якісного навчання (організація дозвілля дітей під час перерв, участь у проведенні масової виховної роботи серед учнів, організація екскурсій, культпоходів тощо), обстеження стану здоров'я дітей та вжиття оздоровчих заходів, розподіл одягу, безкоштовних сніданків серед дітей з фонду закладів освіти та товариства «Друзі дітей», допомога в організації та обладнанні майстерень і робочих кімнат для дітей, допомога і контроль за своєчасним забезпеченням дітей підручниками, організація гуртожитків для дітей, контроль і допомога в їх обладнанні та покращенні

санітарного стану, організація підвезення дітей до закладів освіти, контроль за виконанням освітніх нормативно-правових документів, залучення широкої громадськості до роботи товариства і надання допомоги дітям тощо.

Осередки товариства «Друзі дітей» створювалися на промислових підприємствах, військових установах, у закладах загальної середньої освіти та вищої освіти, селищах, клубах, житлових кооперативах та інших установах, які надавали підтримку й кошти для реалізації діяльності товариства та об'єднували роботу громадських організацій у напрямі допомоги дітям (ДАОО. Фонд 150. Оп. 1. Спр. 365). Особлива увага приділялася створенню осередків товариства в сільській місцевості.

Соціокультурна діяльність товариства «Друзі дітей» передбачала соціально-опікунську, освітньо-культурну і громадську діяльність.

Так, соціально-опікунська діяльність товариства спрямовувалася на опіку дітей і забезпечення їхніх соціальних потреб та включали такі види робіт (ДАОО. Фонд Р 150. Оп. 1. Спр. 365; ДАОО. Фонд Р 1322. Оп. 1. Спр. 1а. 208 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 152. 193 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 221. 49 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 226. 32 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 232. 56 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 3. Спр. 66. 30 арк.; ДАХО. Фонд Р 5440. Оп. 1. Спр. 1. 277 арк.):

- облік дітей, які потребували допомоги;
- надання допомоги установам соціального виховання, охорони материнства і дитинства та комісіям допомоги дітям для боротьби з дитячою безпритульністю;
- підбір безпритульних дітей і підлітків, їх облік, відправлення до батьків і родичів, забезпечення їхнього проїзду і харчування; організація реевакуації дітей; улаштування й утримання бараків, нічліжок та інших закладів для підібраних дітей; влаштування безпритульних дітей і підлітків на патрунування (індивідуально або колективно); контроль за сім'ями, які взяли дітей на патронат; обстеження стану дитячих будинків; безкоштовне пошиття дитячого одягу в майстернях товариства, ремонт і виготовлення необхідного обладнання для дитячих закладів; збір різних речей (білизна, одяг, книжки, іграшки тощо) для безпритульних дітей;
- улаштування безпритульних підлітків на роботу (селянські колективи дорослих, майстерні тощо); організація виробничих майстерень для підлітків;

– опікунська робота (підбір опікунів для дітей-сиріт і напівсиріт, контроль за опікунством), організація патронату (дітей найчастіше спрямовували на патронат до сімей робітників і селян);

– надання індивідуальної допомоги (грошима, речами) безпритульним і бездоглядним дітям, учням шкіл (зокрема, на покупку книжок та інших видань), самотнім матерям, удовам; надання соціальних допомог (виділення коштів дитячим будинкам, дотацій до прожиткового мінімуму, виплата одноразової допомоги на одяг, проїзд, харчування, патронат);

– організація громадського харчування: улаштування їдалень, організація гарячих сніданків для дітей найбідніших селян при закладах освіти, видача молочних та інших пайків у консультаціях (в окремих районах замість молока видавалися гроші на його придбання, або воно замінювалося на інші продукти харчування);

– проведення оздоровчих кампаній і санаторно-курортного лікування дітей. Так, Харківське товариство «Друзі дітей» утримувало два дитячих санаторія (с. Рогозне – на 950 дітей і с. Вербівка – на 1000 дітей), закупало місця на дитячі курорти у Криму й Одесі (ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 232. 56 арк.);

– здійснення контролю за цінами на дитячі речі. Так, «Бюро цін при обласному правлінні товариства «Друзі дітей» здійснювало перевірки й уточнення цін на вироби різних підприємств (ДАОО. Фонд Р 1466. Оп. 1. Спр. 89. 19 арк.).

Освітньо-культурна діяльність товариства «Друзі дітей» передбачала (ДАОО. Фонд Р 150. Оп. 1. Спр. 365; ДАОО. Фонд Р 1322. Оп. 1. Спр. 1а. 208 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 152. 193 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 221. 49 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 226. 32 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 232. 56 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 3. Спр. 66. 30 арк.; ДАХО. Фонд Р 5440. Оп. 1. Спр. 1. 277 арк.):

- організацію роботи у сфері дошкільної освіти (утримання дитячих ясел, садків, майданчиків, надання допомоги дитячим закладам у бідних районах і селищах, організація дитячих заходів, екскурсій, фізкультурних розваг);
- організацію роботи у сфері шкільної освіти (комплектування закладів освіти, проведення обстежень дітей удома, нагляд за їх регулярним відвідуванням закладів освіти і розподілом гарячих сніданків; політехнізація, радіофікація і кінофікація закладів освіти);
- організацію культурної роботи серед дітей (організація фізкультурної роботи, позашкільної

Таблиця 1

Кількість підготовлених вихователів для мережі дитячих майданчиків та ясел у 1933 р.

№ п/п	Назва області	Кількість підготовлених вихователів		
		Для дитячих майданчиків	Для ясел	Разом
1	Харківська	100	216	316
2	Дніпропетровська	134	194	328
3	Вінницька	90	90	180
4	Донецька	120	120	240
5	Київська	256	212	468
6	Одеська	200	300	500
7	Чернігівська	86	72	158
	Разом	986	1204	2190

діяльності: екскурсії до фабрик, різних установ, сільськогосподарських підприємств, дослідних станцій, театрів, кінотеатрів, музеїв, дитячих парків, фізкультурних майданчиків, будинків художнього виховання, фізкультурних майданчиків, лижних станцій, проведення походів, змагань, конкурсів, олімпіад, лекцій з питань культурного розвитку для дітей і підлітків);

– організацію дитячих клубів, залучення до них дітей. Так, Харківське міське товариство «Друзі дітей» відкрило й опікувалося роботою дитячого клубу при Харківському тракторному заводі, улаштувало при клубі дитячу читальню і книгарню, технічну станцію, гуртки (радіо, автомобільний, витівничий, музичний, образотворчого мистецтва) і тим самим охопило понад 2 тисяч дітей;

– участь у роботі педагогічних консультацій, дитячих бібліотек, театрів тощо.

Громадська діяльність товариства «Друзі дітей» охоплювала такі види робіт (ДАОО. Фонд Р 150. Оп. 1. Спр. 365; ДАОО. Фонд Р 1322. Оп. 1. Спр. 1а. 208 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 152. 193 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 221. 49 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 226. 32 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 232. 56 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 3. Спр. 66. 30 арк.; ДАХО. Фонд Р 5440. Оп. 1. Спр. 1. 277 арк.):

– організація навчально-виробничих підприємств. Так, у 1930 р. товариство «Друзі дітей» розширило мережу своїх навчально-виробничих підприємств (цвяхо-дротовий завод, шевська, швацька, панчішна, кондитерська, теслярна, авторемонтна, хутряна майстерні тощо) (ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.). Прибутки з діяльності цих підприємств товариства становили основу його матеріально-фінансової бази. Ці підприємства працевлаштовували безпритульних підлітків. Так, на підприємствах організації «Друзі дітей» учні складали 57–75% робочої сили;

– участь у сільськогосподарській та різних політичних кампаніях (проведення та участь у конференціях, зборах, пленумах; виступи з доповідями в осередках товариства, випуск стінних газет тощо);

– підготовка персоналу до подальшої роботи в дитячих закладах; розповсюдження серед населення ідеї розширення мережі дитячих закладів. Так, кількість підготовлених вихователів для мережі дитячих майданчиків та ясел у 1933 р. представлена в таблиці 1 (ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 152. 193 арк.).

– залучення громадськості до надання допомоги дітям, дитячим закладам, консультаціям, яслам. З цією метою проводилися семінари, конференції, пленуми в театрах і клубах (зокрема, з питань організації свят, упровадження загального початкового навчання тощо);

– ознайомлення громадськості (особливо в сільській місцевості) із справами охорони материнства і дитинства, соціального виховання, роботою комісій і товариств допомоги дітям тощо.

Загалом, діяльність товариства була досить успішною: проводилося багато заходів для дітей; була значна кількість осередків та членів товариства по всій країні. Зокрема, у 1928 р. в Харківській області було 343 осередки товариства «Друзі» і 21949 членів, а в 1932 р. налічувалося вже 871 осередок і 87211 членів (ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.; ДАХО. Фонд Р 5440. Оп. 1. Спр. 1. 277 арк.), і ця кількість осередків і членів товариства збільшувалася щороку. Статистичні дані стосовно роботи товариства «Друзі дітей» у Харківській області в 1930 р. представлені в таблиці 2 (ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.) і свідчать про достатнє охоплення дітей оздоровчою й освітньою діяльністю товариства.

Незважаючи на це, осередки товариства стикалися зі значними труднощами, а саме (ДАОО. Фонд 150. Оп. 1. Спр. 365; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.; ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 3. Спр. 66. 30 арк.): нестача фінансування, значна залежність товариства від діяльності власних підприємств та ініціатив зі збору коштів; неефективне використання зібраних коштів; недостатньо активна діяльність із надання допо-

Таблиця 1

Статистичні дані стосовно роботи товариства «Друзі дітей» у Харківській області в 1930 р.

Найменування	Гарячі сніданки	Дитячі садки		Дитячі ясла		Дитячі майданчики		Будинки відпочинку	
		Кількість	Діти	Кількість	Діти	Кількість	Діти	Кількість	Діти
Харків	1075	8	260	-	-	20	1193	3	1120
Сільські райони	1964	2	78	38	1914	22	1283	-	-
РАЗОМ	3039	10	338	38	1914	42	2476	3	1120

моги дітям, неможливість забезпечити найнеобхіднішими речами всіх, хто їх потребував; слабкий зв'язок між осередками товариства, органами соціального виховання й охорони материнства і дитинства, між осередками товариства й місцевими професійними і партійними організаціями, між Всеукраїнським правлінням товариства та обласними, міськими та районними комітетами, що спричиняло невиконання вказівок, невчасне надання інформації, слабку підтримку діяльності осередків товариства з боку місцевої влади; непланомірне здійснення керівництва товариством, байдуже ставлення керівного складу правління та оргкомітетів до своєчасного втілення практичних заходів; недостатня ефективність громадської діяльності, спрямованої на активізацію населення задля реалізації завдань товариства, формальна, а не реальна участь населення в роботі товариства; відсутність сталого складу інструкторів, педагогів і, загалом, брак кадрів; несвідоме і безвідповідальне ставлення до дітей; нестача продуктів харчування для дітей та їх нераціональне використання; низька ефективність позашкільної роботи; слабкий контроль за життям дітей на патронаті й у дитячих будинках тощо.

Утім, незважаючи на це, саме товариство «Друзі дітей» було найбільшим і найактивнішим

товариством, що спрямовувало свої зусилля на соціокультурне забезпечення дітей.

Висновки. Отже, Всеукраїнське товариство «Друзі дітей» спрямовувалося на боротьбу з дитячою безпритульністю та надання всілякої допомоги дітям. Соціокультурна діяльність товариства «Друзі дітей» передбачала соціально-опікунську (облік нужденних дітей, надання допомоги установам соціального виховання, робота з безпритульними дітьми, організація патронату дітей; надання індивідуальної допомоги нужденним, організація громадського харчування, проведення оздоровчих кампаній, контроль за цінами на дитячі речі тощо), освітньо-культурну (організація роботи у сфері дошкільної і шкільної освіти, проведення культурної роботи серед дітей, організацію дитячих клубів, участь у роботі педагогічних консультацій, дитячих бібліотек, театрів тощо) і громадську діяльність (організація навчально-виробничих підприємств, участь у сільськогосподарській і політичних кампаніях, підготовка персоналу до роботи в дитячих закладах, залучення громадськості до надання допомоги дітям, дитячим закладам тощо). Незважаючи на значні труднощі в роботі, товариство «Друзі дітей» зробило великий внесок у зменшення кількості безпритульних дітей та забезпечення соціальних, освітніх і культурних потреб дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк І. Діяльність державних комісій допомоги дітям на Волині у роки НЕПу (1921–1928 рр.). 2018. URL : http://eprints.zu.edu.ua/27111/1/Vlasyuk_stattya_2018.PDF (дата звернення: 19.11.2020).
2. Державний архів Одеської області (ДАОО). Фонд Р 150. Оп. 1. Спр. 365. 82 арк.
3. ДАОО. Фонд Р 1322. Оп. 1. Спр. 1а. 208 арк.
4. ДАОО. Фонд Р 1466. Оп. 1. Спр. 89. 19 арк.
5. Державний архів Харківської області (ДАХО). Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 152. 193 арк.
6. ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 221. 49 арк.
7. ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 226. 32 арк.
8. ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 232. 56 арк.
9. ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 1. Спр. 256. 158 арк.
10. ДАХО. Фонд Р 1493. Оп. 3. Спр. 66. 30 арк.
11. ДАХО. Фонд Р 5440. Оп. 1. Спр. 1. 277 арк.
12. Коломієць Т. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869-1920 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.02. Харків, 1995. 21 с.
13. Крикалова І. З історії діяльності Миколаївського міського товариства «Друзі дітей» (до 85-ї річниці від дня створення). 2009. URL : <https://mk.archives.gov.ua/pubonsite/635-pub-druzy-ditey-85.html> (дата звернення: 30.11.2022).

14. Лутаєва Т. Внесок фундаторів вітчизняної медичної й фармацевтичної освіти у діяльність Харківського товариства поширення в народі грамотності. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. Вип. 57. С. 221-235.

15. Маловічко І. Діяльність громадських організацій, спрямованих на подолання дитячої безпритульності та бездоглядності в Українській РСР в першій половині ХХ століття. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. праць. Київ : НУБіП, 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 25-30.

16. Олянич Л. В. Створення та діяльність Всеукраїнського товариства «Друзі дітей» (1924-1936 рр.): організаційний статус, структура та функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2008. 20 с.

17. Федорак Н. Діяльність українських громадських товариств у сфері соціального захисту й опіки дітей і молоді в Галичині в міжвоєнний період ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія* : зб. наук. праць. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2009. Вип. 16. С. 177-183.

REFERENCES

1. Vlasyuk I. Diyalnist derzhavnyh komissiy dopomogy ditiam na Volyni u roky NEPu (1921-1928 rr.) [The activity of the state commissions for helping children in Volyn during the new economic policy (1921-1928)]. 2018. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27111/1/Vlasyuk_statyya_2018.PDF (available: 19.11.2020) [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi arhiv Odeskoi oblasti [State Archive of Odesa Region]. Fund R 150. Description 1. Case 365. 82 p. [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi arhiv Odeskoi oblasti [State Archive of Odesa Region]. Fund R 1322. Description 1. Case 1a. 208 p. [in Russian].

4. Derzhavnyi arhiv Odeskoi oblasti [State Archive of Odesa Region]. Fund R 1466. Description 1. Case 89. 19 p. [in Russian].

5. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 1. Case 152. 193 p. [in Ukrainian].

6. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 1. Case 221. 49 p. [in Russian].

7. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 1. Case 226. 32 p. [in Russian].

8. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 1. Case 232. 56 p. [in Russian].

9. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 1. Case 256. 158 p. [in Russian].

10. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 1493. Description 3. Case 66. 30 p. [in Russian].

11. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region]. Fund R 5440. Description 1. Case 1. 277 p. [in Russian].

12. Kolomyets T. Kharkivske tovarystvo poshyrennia v narodi gramotnosti (1869-1920 rr.) [Kharkiv Association of Spreading Literacy among People (1869-1920)]. Abstract of PhD thesis in History: specialty 07.00.02. Kharkiv, 1995. 21 p. [in Ukrainian].

13. Krykalova I. Z istorii diialnosti Mykolaivskoho miskoho tovarystva "Druzi Ditei" (do 85-i richnytsi vid dnia stvorennia) [From the history of Mykolaiv City Society "Friends of Children" (to the 85th anniversary of the day of its creation)]. 2009. URL: <https://mk.archives.gov.ua/pubonsite/635-pub-druzy-ditey-85.html> (available: 30.11.2022) [in Ukrainian].

14. Lutaieva T. Vnesok fundatoriv vitchyznianoï medychnoi i farmatsevtychnoi osvity u diialnist Kharkivskoho tovarystva posyrennia v narodi gramotnosti [The contribution of the founders of the national Medical and Pharmaceutical education to the activities of the Kharkiv Society of Spread of Literacy among People]. *Pedagogy and Psychology*, 2017, Nr 57, pp. 221-235 [in Ukrainian].

15. Malovichko I. Diyalnist hromadskyyh organizatsiy, spriamovanyh na podolannia dytiachoi bezprytulnosti ta bezdogliadnosti v Ukrainiskiy RSR v pershiy polovyni XX stolittia [The activities of public organizations aimed at overcoming child homelessness and neglect in the Ukrainian SSR in the first half of the 20th century]. *Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, 2013, Nr 182 (2), pp. 25-30 [in Ukrainian].

16. Olyanich V. Stvorennia ta diyalnist vseukrainskoho tovarystva "Druzi ditei" (1924-1936 rr.): organizatsiynyi status, struktura ta funktsii [Creation and activity of All-Ukrainian society "The Friends of Children" (1924-1936): the organizational status, structure and functions]. Abstract of PhD thesis in History : specialty 07.00.01. Kharkiv, 2008. 20 p. [in Ukrainian].

17. Fedorak N. Diialnist ukrainskyh hromadskyyh tovarystv u sferi sotsialnoho zahystu i opiku ditei i molodi v Galychyni v mizhvoennyi period 20 st. [Activities of Ukrainian public associations in the sphere of social protection and child and youth care in Galychyna in the interwar period of the 20th century]. *Newsletter Precarpathian University. History*, 2009, Nr 16, pp. 177-183 [in Ukrainian].